

Migráció a kibővített Európai Unióban

I. MIGRÁCIÓ, INTEGRÁCIÓ ÉS AZ UNIÓ JÖVŐJE • Személyek, anyagi javak és kultúra kölcsönhatása • Modernizáció és a „nagy piac” előnye • A polgárok Európája
II. AZ UNIÓ KELETI KITERJESZTÉSE ÉS A MIGRÁCIÓ • Történelmi tanulságok • Kelet–nyugati irány • A „Kelet” lakosságmegtartó tényezői ma • Nyugat–keleti irány
III. A KÖZÖS STRATÉGIA LEHETŐSÉGEI

I. MIGRÁCIÓ, INTEGRÁCIÓ ÉS AZ UNIÓ JÖVŐJE

SZEMÉLYEK, ANYAGI JAVAK ÉS KULTÚRA KÖLCSÖNHATÁSA

*Migráció nélkül
értelmetlen
az integráció*

A migráció az integráció alapja. Az integráció egyik célja éppen az, hogy intézményes keretet biztosítson a személyek, az anyagi javak és a kulturális termékek migrációjának. (A migráció fogalma alá elsősorban a demográfiai, azaz népmozgási folyamatokat soroljuk. Valójában a migráció fogalmát szélesebb körben ajánlatos alkalmazni. Indoklás: a személyek vándorlása mindig magával vonja a kultúrák, a szokások migrációját, és ezek szorosan kapcsolódnak a gazdasági javak migrációjához is. A migráció tehát a személyek és ezzel az anyagi javak, a szakértelem, a magatartásformák mozgása és kölcsönhatása is.) Nincs értelme az Európai Uniónak, ha területén az anyagi javak, a kulturális termékek és a személyek szabad mozgása nem biztosított.*

*Világméretű
mozgás
a kultúrában,
gazdaságban*

Az Európai Unió létrejött (1992) és az unió kiterjesztése (2004-től) olyan időszakban megy majd végbe, amikor a földgolyón újabb ipari-technikai forradalom bontakozik ki. Az informatikai forradalom (1972, a chip negyedik generációja) most fejti ki társadalmi, gazdasági és kulturális hatását. Az internet (1994) és a tömegkommunikációs forradalom az érintkezéskultúra és a termelés, kereskedelem, szervezés új korszakát nyitja meg. A kulturális migráció világméreteiben kibontakozik. A gazdasági javak migrációja pedig minden korábbinál gyorsabban, világméreteiben tör előre. Ha akarjuk, ha nem, a 21. század az egész emberi

2001. június 18. A göttweigi Közép-Kelet-Európa-fórumra szekcióvezetőként készített „konferencia-papír”.

* 1999. április 1. „Európa és polgárai, politikusai. (Mire jó az Európai Unió?)”.

érintkezéskultúra, a termelői, valamint fogyasztói kultúra globalizációját hozza magával. Ennek a folyamatnak lokális (nemzetállami) megakadályozása csak időlegesen lehetséges. Ebből két következtetés adódik:

a) az egyének (a lokális közösségeknek) a világpiacon kell anyagi és szellemi termékeikkel versenyképesnek lenni,

b) a területigazgatási szervezetnek (községnek, régióknak, államnak, Európai Uniónak) az az elsődleges *funkciója*, hogy a területén élő polgárok versenyképességét biztosítsa és fejlessze. E fejlesztés eszközei: a közpénzekből a technikai infrastruktúra, a működőképes igazgatási adminisztráció, a képzés és a különböző (anyagi és kulturális) javak szabad mozgásának a biztosítása.

A polgárok versenyképessége

Az Európai Uniónak tehát akkor van értelme, ha a területén élő polgárok versenyképessége a világpiacon ezen új területigazgatási képződmény (nevezetesen az EU) révén erősödik.

MODERNIZÁCIÓ ÉS A „NAGY PIAC” ELŐNYE

Az EU egyik értelme: a földrajzilag „nagy piac” előnyének biztosítása. Már a második ipari-technikai forradalom (a 19–20. század fordulóján az elektromosság, a robbanómotor általános használatával) bebizonyította, hogy a sorozatgyártás és a modern termelési technikák ott fejlődnek ki gyorsan, ahol nagy térségben szabadon mozog a szakértelem és az áru. Vagyis nagy munkaerőpiac és nagy felvevőpiac jön létre. Ennek köszönhető felemelkedését az Egyesült Államok, és ez volt az egyik titka a Szovjetunió hatalmas technikai-tudományos teljesítményeinek is. (Ma már tudjuk, hogy a közép-kelet-európai térségben, a most felvételre kerülő államok területén élő népek ezeréves történelmében a leggyorsabb fejlődés az Osztrák–Magyar Monarchia fennállása idején, 1867–1918-ban következett be, még ha ezt a nemzeti utódállamok – Lengyelország, Szlovákia, Csehország, Magyarország, Románia, Szlovénia, Horvátország – történészei és politikusai nem is ismerik el nemzeti büszkeségük miatt.) Az Európai Unió (Európai Egyesült Államok) gondolata a századelőn a nagy piac előnyének – a szakértelem, a nyersanyag és az árupiac – felismeréséből keletkezett. Bár hamis világnézeti ideológiákkal (fasizmus, kommunizmus), de minden modernizációs európai politika a nagy térség gazdasági és kulturális előnyeit kívánta biztosítani.

Modern termelési technikák

A modernizáció feltétele

A POLGÁROK EURÓPÁJA

El kell dönteni, hogy kinek az Európai Unióját kívánjuk kialakítani. Ha az államok unióját kívánjuk megteremteni (követve az 1946. évi angol koncepciót), akkor az uniónak vajmi kevés értelme van, akkor a

Nemzetállami bürokráciák kontra integráció nemzetállami bürokráciák a javak szabad mozgását állandóan fékezhetik, sőt akadályozhatják. A másik lehetőség: a polgárok Európáját felépíteni, ami lényegében a Maastrichtban létrejött képződmény alapelve. Ahhoz, hogy a polgárok Európájáról beszélhessünk, biztosítani kell a polgárok (a munkaerő), az anyagi javak és a kultúra szabad mozgását.

Mindezekből a megfontolásokból következik: az Európai Uniónak biztosítani kell a szabad migrációt az unió határain belül. De a történelmi körülményekből az is következik, hogy e szabad migráció csak fokozatosan mehet végbe. Az uniónak ajánlatos volna tervet kialakítani a határain belüli szabad migráció megvalósításának ütemezésére. A totális szabad migráció kiépítésének infrastrukturális, technikai, jogharmonizációs feltételei csakis az egyes országok konkrét adottságainak vizsgálata alapján állapíthatók meg.

II.

AZ UNIÓ KELETI KITERJESZTÉSE ÉS A MIGRÁCIÓ

Ezeréves történelmi folyamat A most csatlakozó államok területe ezer év óta a nyugati (nyugat-római) kultúrkör keleti peremvidéke. Integrációja a nyugat-európai területekhez hol szorosabb volt, hol lazább.* Az unió kiterjesztése 2004-ben ezen államokra végül is az ezeréves történelmi folyamat része és betetőzése. Arra vonatkozóan, hogy mi várható 2004 után, az elmúlt ezer év integrációs folyamataiból lehet következtetéseket levonni. Annál is inkább, mert ez az integráció mindenkor migrációval is párosult. Az alábbiakban néhány tanulságot szeretnénk rögzíteni az elmúlt ezer év történelméből.

TÖRTÉNELMI TANULSÁGOK

A migráció kiváltó oka Nyugat-Európa és a peremvidék között (ez alatt a most csatlakozó államok területét értjük) gazdasági vagy politikai, bizonyos mértékig kulturális kapcsolatrendszer spontán kiépülése volt.

a) A **gazdasági migráció** a tőke- és munkaerőigényen alapszik.

Tőke- és munkaerő-igény A migráció iránya elsősorban nyugat-keleti irányú. A 11–13. században a nyugat-európai területekről erős lovagi és földművescsoportok vándorolnak a kelet- (de ugyanígy észak- és dél-) európai területek felé, ahol az akkor szerveződő hűbéri állam katonai és civil igazgatási, sőt birtokigazgatási rendszerének lesznek a működtetői. A 13–14. században, az első agrárforradalom idején a keleti üres földek feltörése vonzza a

* 1998. július 7. „Az Európai Unió és Közép-Kelet-Európa”; 2000. március 3. „Az európai történelem újragondolása”.

fejlettebb nyugati munkaerőt (földművesek, iparosok és a kezdetleges szolgáltatások szakerőit). A 18. században az Északi-tengertől a Balkánig a visszaszorult török-tatár birodalmak nyomában ismét újabb befektetések, valamint föld kínálkoznak a peremvidéken, ami újabb jelentős munkaerő- és tőkemozgást indít el. (A szerzetesrendek és a kultúra vonatkozásában a nyugat–kelet irányú migráció a 11. századtól folyamatos.) A 19. század második felében a kialakuló modern ipari társadalom elsősorban az iparban és a szolgáltatásban, szakigazgatásban vonz a peremvidékre nyugati munkaerőt. A keleti peremvidékről viszont agrártermékek és nyersanyagok áramlanak Nyugat-Európa irányába. A 13–16. században nemesércek, a 15–20. században fa, márvány, szarvasmarha és egyéb nyersanyagok. A 19–20. században agrártermékek: gabona, hús.

*Agrárszállító
Kelet-Európa*

Az évezredes gazdasági migrációt szakítja meg a hidegháború. Az 1990-es években, a szovjet rendszer összeomlásakor, jelentős gazdasági befektetések irányulnak a keleti peremvidékre, mindenképp a multinacionális cégek és kisebb mértékben (elsősorban Magyarországra, Csehországba, Szlovéniába) kis- és középvállalkozói joint venture-ök keretében. Ugyanakkor az ellentétes irányú, kelet–nyugati irányú mozgást, a keleti peremvidéken előállított agrár- és ipari termékek bevitelét Nyugat-Európába protekcionista vámpolitika, sőt most már európai uniós tiltások sújtják.

A hidegháború

Az 1970-es években megindul – elsősorban Jugoszlávia és Törökország felől, kisebb részben Magyarországról és Lengyelországból – egy „vendégmunkás-invázió”, aminek alapja egyrészt a német munkaerőpiac torz volta (elsősorban a második világháborús embervesztések miatt), illetve a jóléti állam kiépítése, másrészt az, hogy a peremvidék középosztályaiban az elmaradott életszínvonal és áruhiány miatt óriási konzuméhség alakult ki. Nyugat-Európában végzett néhány évi munkával a peremvidéken vagyonos emberré lehetett emelkedni. (Ez a tényező azonban 1990 után megszűnt.)

*Életszínvonal-
különbség*

b) **Politikai migráció.** A peremvidék és a nyugati területek közötti politikai migráció 1849–1990 között kizárólag *kelet–nyugati* irányú. A 19. században a lengyel és a magyar függetlenségi harcok elbukása után, majd 1945 után a szovjet megszállás elől milliós nagyságrendű kelet-európai embertömeg éri el Nyugat-Európát. 1990 után azonban, a szovjet rendszer összeomlása után, ezek a politikai okok megszűnnek.

c) **Kulturális migráció.** A kulturális javak 1945-ig szabadon jöttek nyugatról a peremvidékre. Ez részben a kulturális termékek (művek), részben az értelmiség (egyházi, világi és szakigazgatási) keletre áramlása volt. A kulturális migrációt a helyi igény is ösztönözte. Kis részben az olasz, nagy részben a német nyelvű értelmiség a szórakoztató iparágak-

*Kulturális
javak áramlása*

ban, egyes oktatási, szakoktatási ágazatokban és a szakigazgatásban (gazdaság, vasút) milliós nagyságrendben érkeznek az Északi-tengertől az Adriáig terjedő peremvidékre.

*Alaptalan
félelem a keleti
bevándorlótól*

A keletről nyugatra irányuló kulturális migráció azonban csak részleges. A nyugati egyetemeken, szakiskolákban végzett tanulmányok után a peremvidék lakói hazatérnek, és csak igen kicsi, társadalmi méretekben elhanyagolható a Nyugat-Európában letelepedettek száma. Vagyis a múlt példáján: *az Európai Unió keleti kiterjesztése várhatóan csak kis létszámú nyugati irányú bevándorlást fog eredményezni Kelet-Európából.* A mai nyugat-európai politikusok és a lakosság fél a 2004 utáni „keleti inváziótól”. Fölösleges. Félelmük a közelmúlt tapasztalataiból táplálkozik, amikor a szovjet megszállás rossz politikai és emberi feltételei, valamint a keleti peremvidéket jellemző krónikus áruhiány fél évszázad alatt mintegy 2-2,5 millió embert lökött ki Nyugat-Európába. Ezért attól félnek, hogy a határok megnyitásával a korábbi évtizedeknél is nagyobb embertömeg vándorol ide. Ez azonban alaptalan feltételezés.

*Jogos félelem:
keleti verseny-
társak*

Jogos viszont aggodalmuk *a kelet-európaiak versenye* miatt. A keleti gazdasági termékek és velük a peremvidék kereskedői meg fognak jelenni Nyugat-Európában. Számolni kell azzal, hogy a peremvidék termelőkapacitása nőni fog azáltal, hogy 1990 után éppen a nyugati tőke segítségével gyors modernizáció indult meg mind az agrár-, mind az ipari termelésben. Meg fog szűnni a nyugat-európai társadalmaknak az 1990-ben kialakult és 2004-ig tartó privilégiuma: a nyugatiak szinte verseny nélkül áraszthatták el áruikkal a peremvidék piacait, míg a peremvidék termékeit Nyugat-Európába nem engedték be.

*Közös
vállalkozások*

Ezzel egy időben lassan megszűnik a vállalkozások nemzeti jellege. Természetessé válnak – hatvan év után ismét – a peremvidék és Nyugat-Európa lakóinak *közös vállalkozásai*, amit segít a tömegkommunikációval kifejlődő ismeret- és vállalkozási rádiusz bővülése.

KELET-NYUGATI IRÁNY

A migráció iránya 1000–1945 között nyugat–kelet irányú volt. Csak a hidegháború idején – mint láthattuk, politikai és életszínvonalbeli okok miatt – erősödött fel a kelet–nyugati migráció.

*A konzum-
emigráció
megszűnése*

1990 után a politikai okok megszűntek. Folyamatosan alábbhagy a peremvidék lakosságának konzuméhsége is. 1990 után a peremvidékre elsősorban a nagy üzlethálózatok nyomultak be, és ontják a nyugat-európai termelés árufölöslegét. A peremvidék középosztálya immáron helyben hozzájut ugyanazokhoz a fogyasztási cikkekhez, amelyekhez a nyugat-európai polgár, és amely fogyasztási cikkek korábbi hiánya oly csábítóvá tette számára Nyugat-Európát.

2004 után feltehetően a *világpiacra általában jellemző* migrációs erők „Agyelszívás” fognak működni a peremvidék és Nyugat-Európa területei között. Várható lesz, hogy érvényesülni fog az „agyelszívás” (brain drain). De ez a brain drain „működik” Nyugat-Európa és az Egyesült Államok között is. A legjobb lengyel vagy magyar biológusokat, informatikusokat ugyanúgy vonzza ma már a jobb munkafeltétel Németországban, Franciaországban vagy Angliában, mint ahogy a német kutatókat is vonzza az amerikai tudományok nagyüzem.

A „KELET” LAKOSSÁGMEGTARTÓ TÉNYEZŐI MA

A peremvidék társadalmában kivándorlásellenes tényezők érvényesülnek.

a) Történelmi okokra visszavezethetően a peremvidék lakossága *Nehezen mobilizálható*. Mind Lengyelország, mind Szlovákia, mind Magyarország munkanélküliségének az egyik oka az, hogy a lakosság országán belül is nehezen változtat lakhelyet. Mindhárom országban ezzel is magyarázhatók a munkanélküliség területi megoszlásában az óriási különbségek. Kelet-Magyarországon családok tízezrei tengődnek munkanélküli segélyen, míg Nyugat-Magyarországon munkaerőhiány van.

b) A peremvidék *középosztályai* (értelmiségije, igazgatási szakembere, szakmunkásai) ma már otthon is megtalálják a színvonalas munkahelyet, és kielégíthetik konzuméhségüket. Ők lehetnének az egyik potenciális kivándorlók, mivel aránylag nagy százalékuk tud idegen nyelvet, és kompatibilis a tudása a nyugat-európai munkásokéval.

c) Az uniós csatlakozás feltehetően növelni fogja a *munkahelyek számát* a peremvidéken. Egyrészt az újabb nagybefektetők szívesebben jönnek a térségbe, mint korábban, mert már nemcsak a politikai rendszer, hanem a jogi és a befektetési környezet is kompatibilis lesz a nyugat-európaival. Másrészt növekedni fog a munkahelyek és a helyi termelés mennyisége azáltal, hogy a peremvidék termékei beáramolhatnak a nyugat-európai piacra. Igaz, ez kellemetlen versenyt jelent majd Nyugat-Európa számára, de emelni fogja a peremvidéken maradás presztízsét. A peremvidék napi életkörülményei egészükben közelebb fognak kerülni a nyugat-európai területek életkörülményeihez.

d) Erősödni fog viszont két társadalmi elem nyugatra áramlása a peremvidékről. Az egyik: a peremvidék megerősödött *kisvállalkozói rétege*, ezek közül is a közvetítő kereskedelemről élők. A másik: a *roma társadalomnak* az a része, amelyik évszázadok óta a közvetítő kereskedelemről vagy bizonyos szolgáltatásokról él. Különösen ez utóbbi okozhat szociális, kulturális, valamint politikai feszültséget a következő évtizedek Nyugat-Európájában.

Nehéz lakóhely-változtatás

A középosztály otthon-maradása

Vállalkozók és romák

NYUGAT–KELETI IRÁNY

A peremvidék életfeltételei Feltehetően folyamatosan növekedni fog viszont a peremvidék irányába egy új migrációs hullám: a nyugat–keleti irányú migráció. Csehországban, Lengyelország bizonyos területein s főleg Magyarországon ez már megkezdődött, és a peremvidék életfeltételeinek fejlődésével ez fokozódni fog. Statisztikusok és demográfusok előzetes számításai szerint két–három évtizeden belül a nyugat–keleti és a kelet–nyugati migráció nagysága hozzávetőlegesen azonos lesz. (Feltéve, hogy a peremvidék roma lakosságának asszimilációja előrehalad.)

*

Ijesztgetés Nyugaton Mindezen megfontolásokból adódik következtetésünk: az egyoldalú, nyugati irányú migráció nem prognosztizálható az EU kiterjesztésével. Ezzel ijesztgetik a nyugati munkavállalói közösséget az unióellenes nemzeti adminisztrációk, amelyek az unió erősödésétől féltik a saját helyi hatalmukat. Mivel az unióknak a nemzetállam jogosítványokat ad át, és ezzel csökkenni fog a nemzetállami adminisztráció. A nemzetállami adminisztrációk unióellenessége a nemzetállami tagoltságú politikai elit révén mesterségesen szított politikai hangulattá erősödik. De ennek komoly alapja nincs. Ugyanilyen irányba halad a kiöregedett nyugat-európai szakszervezeti apparátusok „érdekvédelmi harca” is. (A nyugat-európai munkahelyeinek megvédése címén újból találnak indokot, hogy eltartsák őket.) Szerintem a migráció az elmúlt 60 év torzulásai után visszaáll a maga évezredes rendjébe, sőt várhatóan a nyugat–keleti és a kelet–nyugati migráció ezer év után először fog egyensúlyba kerülni.

Az új ipari-technikai forradalom kihatása Mindezen természetesen feltételes szabad csak gondolkozni, hiszen nem tudjuk, hogy a most kibontakozó ipari-technikai forradalom milyen változásokat hoz a következő generáció magatartásában. Minden valószínűség szerint a ma tizenéves generáció az EU felnőtt polgáraként sokkal szabadabban fogja megválasztani lakó- és munkahelyét, mint akár a mai generáció legdinamikusabb és leginkább mobil tagjai. Csak azt nehéz feltételezni, hogy – akár az EU intézményeitől függetlenül is – egy nemzetállami vagy regionális elzárkózás tendenciája erősödik fel.

III.

A KÖZÖS STRATÉGIA LEHETŐSÉGEI

Kölcsönös előny 1. A gazdasági – a munkaerő –, a kulturális „nagy piac” előnyei a nemzetállami (szűk) piacokkal szemben elvitathatatlan. A „nagy piac” ezen előnyét kell az Európai Unió minden tagállamának szem előtt tar-

tania. Az Európai Unióban a szabad mozgás nem csak a most csatlakozó keleti területek számára előnyös. Sőt, ha a tőke, az áru, az emberek, a kulturális javak mozgását együttesen vesszük számba, akkor a keleti kiterjesztés a következő két évtizedben sokkal több hasznot hoz Nyugat-Európa számára, mint költséget. („Cost” and „benefit”.)

2. Az Európai Uniónak meg kell találnia a „közös nevezőt”. Azaz azokat az eszközöket, amelyek ehhez a kölcsönös migrációhoz segítséget nyújthatnak. Ezen eszközök legtöbbször az Európai Unió már kialakította, amelyek között szeretném hangsúlyozni a jogharmonizáció szerepét és az eddig kevés figyelemre méltított kultúrpolitikát. A kultúrpolitikán belül is a szakmunkásképzés, az ún. utóképzés (élethossziglani tanulás), valamint az európai identitásra való nevelés erősítését.

*Jog-
harmonizáció,
kultúrpolitika*

3. Az Európai Uniónak lokális munkaerő-politikai alapelveket kell kialakítania. A migráció szabadsága az unió létjogosultságának feltétele. Mégis az unió minden régiójában szükség van egy határozott lokális munkaerő-politikára. Az unió alapjainak felosztásában már kialakult a helyes gyakorlat: a pénzek elosztásánál szempont az, hogy az új beruházás hol és hány új munkaalkalmat teremt. Ezt a politikát következetesen kell folytatni.

*Lokális
munkaerő-
politika*

4. Felül kell vizsgálni az eurorégiók működését. Ószintén kell beszélni az elgondolás nemes voltáról, ugyanakkor eddigi sikertelenségük okairól is. A migrációnak ugyanis az EU-n belül regionális céljai alakulhatnak ki abban az esetben, ha a nemzetállamok mellett erősíteni lehetne a regionális politikát. Így nem nyugati és keleti irányú migrációról, hanem sokkal inkább egy „ide-oda migráció”-ról, vagyis egy uniós méretű és regionális méretű migrációról lehetne beszélni. (Ahogy ez 1918 előtt – sokkal kisebb mértékben ugyan – természetes volt mind Nyugat-Európában, mind a peremvidéken.)

Eurorégiók?

5. Az Európai Uniónak a jelenleginél nagyobb erőfeszítéseket kellene tennie az idegennyelv-tudás presztízsének erősítéséért. És a jelenleginél eredményesebb oktatási és kulturális programokat kellene kitűznie az európai identitásért, valamint a földgolyóméretű emberi (humán) identitás propagálásáért. Az unió és a nemzetállamok kultúrpolitikájában nem szabad ekkora terheket hagyni a nemzetállamok vállain. Növelni kell a közgondolkodás európaizálását segítő programok támogatását, akár az agrár- és egyéb termelési területek költségvetési támogatásának rovására is.

*Az idegennyelv-
tanulás
támogatása*

Kézirat